

440Családfa. (A főszövegben előforduló Pejacsevichek) [158\(158\)](#)

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI ARCOK

441 SOPRONI ARCOK

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI ARCOK / Turbuly Éva: A történelem sodrában.
Interjú Dávidházy Istvánnal¹⁵⁹

Turbuly Éva: A történelem sodrában.

Interjú Dávidházy Istvánnal¹⁵⁹⁽¹⁵⁹⁾

Készültem magából. Elolvastam a köszöntőt is, amit ifjabb Sarkady Sándor írt a 80. születésnapja alkalmából a Soproni Szemlébe.

Igen, a bibliográfia is benne van.¹⁶⁰⁽¹⁶⁰⁾

Bővült az valamivel azóta, vagyis 2002-től?

Nem, illetve a Kisalföldbe írtam egy hozzászólást.

Miről?

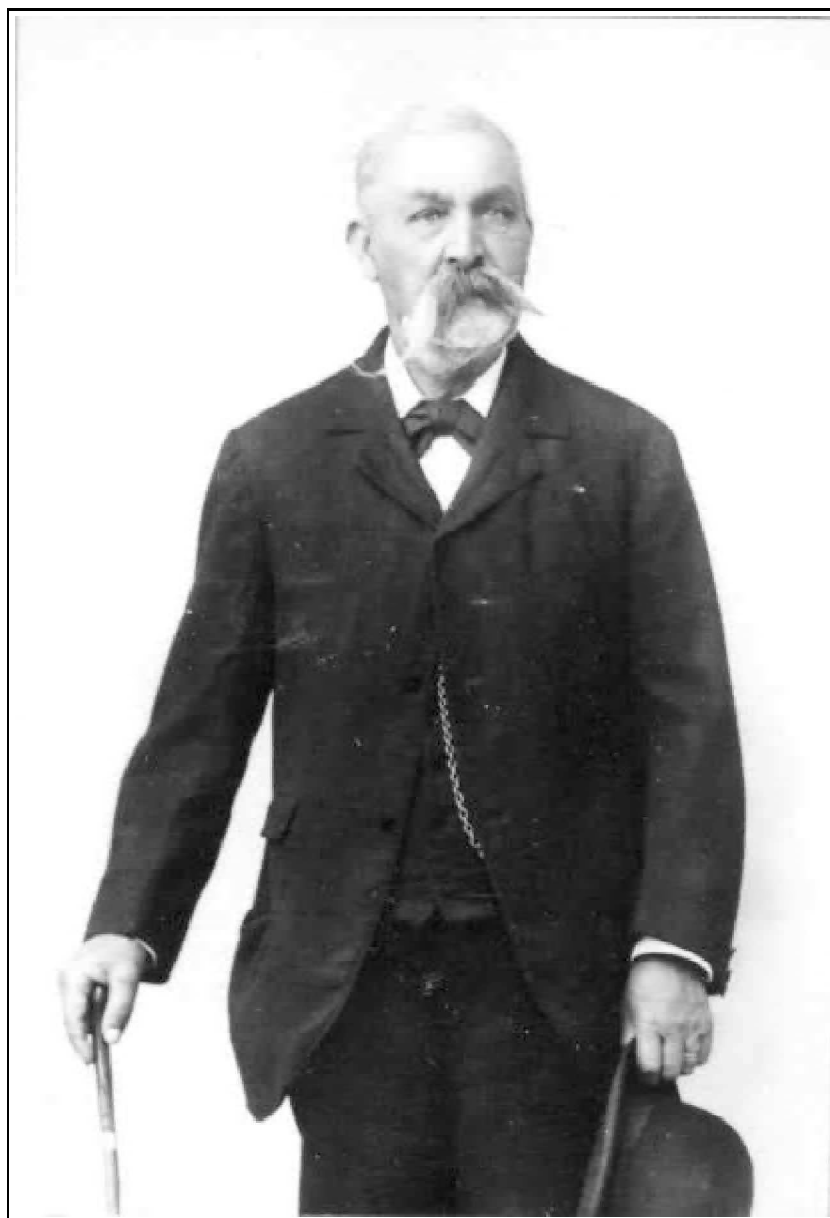
Az ellen a bizonyos kékfrankos legenda ellen. Sajnos, „A műveletlenség ragályos” címet megváltoztatták, egyébként becsületükre váljon, hogy gyorsan és korrektül lehozták. A név eredete a tanácsköztársasági kék pénzre, fehér pénzre vezethető vissza, amikor a borosgazdák nem akarták elfogadni a Tanácsköztársaság „fehér pénzét”. A napóleoni háborúkra utaló legendát valamelyik idegenvezető hallhatta a papájától, Már akkor bosszantott a dolog, amikor a Templom utcában laktam, és a Gyógygödörből kijövőknél azt magyarázták, hogy a poncichterek a bort nem adták a franciáknak fehér frankért, csak kék frankért.

Sarkady Sándor cikkéből tudom, hogy 1923. augusztus 18-án született. Arról is mesélt már, hogy az ősei tevékenyen „alakították” Sopron történetét. Nagyanyja, Krausz Lajosné annak a Warkoweil családnak a leszármazottja, amelynek a tagjai gyerekként gesztenyét sütve az 1676-os nagy tűzvész okozói voltak.

Igen, felgyújtották a várost. A Széchenyi téren, a Perkovácz Ház és a Posta körül volt a Warkoweil-telek, és 1676 novemberében gesztenyét sütöttek. Kivételesen déli szél fújt. A tüztől meggyulladt a pajta, aztán a ház, aztán végig a Lange Zeile,¹⁶¹⁽¹⁶¹⁾ és a tűz átterjedt az egész városra. Ők a nagymama ősei voltak, akit Warkoweil Erzsébetnek hívtak. Érdekes módon nincs benne a leírásokban, milyen büntetést kaptak a gyerekek. Azt tudom, hogy a felnőtteknél a tűzokozás komoly büntetéssel járt.

Édesanyja tudtommal Krausz lány volt.

Warkoweil Erzsébet Krausz Lajos felesége lett. Az első ismert Krausz ősöm, Tóbiás, 1690-ben jött Morvaországból Vencel nevű testvéréhez posztósinasnak Sopronba. Házi soproni polgárcsaládokról írt munkájában¹⁶²⁽¹⁶²⁾ a 2887. sorszám alatt szerepel. Benne van ⁴⁴²az inasfelvételi könyvben is, amit a posztós céh rám maradt irataival együtt a levéltárnak adtam.¹⁶³⁽¹⁶³⁾ 1698-ban lett mester. Mielőtt államosították bennünket, a cégtáblára ki volt írva, Krausz Károly posztós, alapítva 1698-ban. Van egy fényképem is az ükapámról, Scheffer Tóbiás posztósmesterről (2. kép), akinek a lánya Krausz dédapám (1. kép) felesége lett.

1. kép: Krausz Károly posztósmester,
1900 körül. Soproni Múzeum fotótára, repró: Adorján Attila.

443 Büszke vagyok rá, hiszen kevés ember mondhatja el magáról, hogy fényképről ismeri az ükapját. Károly dédapáméknak öt gyereke volt, a legidősebb a nagyapám. Egyik öccse orvostanuló volt Bécsben. Az ikreket evangélikus szokás szerint Gusztávra és Adolfra keresztelték. Adolf tisztviselő lett, Gusztáv szintén posztós. Ez egy bohém agglégény volt, ott lakott a nagyszülői házban. A részét eladta a nagyapámnak. Arról volt híres, hogy amikor hazajött a párizsi világkiállításról, azt kérdezték tőle: Gusztáv, mi újság Párizsban? Azt mondta: Mit Párizs! Még egy rendes kocsmá sincs ott. Megyek Kópházára egy jót inni! A lövői vásárokon is árultak posztót a nagyapámmal. Ő hazajött vonattal, a kocsit mindig Gusztáv bácsi hajtotta. Egyszer aztán beteg lett, nagyapám jött a kocsival. Útközben elaludt, arra ébredt, hogy a lovak az Unger kocsmá udvarán állnak Kópházán. Tudták, merre kellett menni. Gusztáv bácsi sírja a nagyapáé mellett van. A „cég érdekében” a munka végeztével elment minden Buschenschankba, amelyik nyitva volt. Aki nálunk vásárolt, azzal azért ivott, aki nem, azzal meg azért. Ilyen reklámtevékenységet végzett. Egyszer az ebédlőasztalnál ült a család. Megették a levest, várták a kappant, csak nem jött. A szakácsnő kétségbeesve jelentette, hogy nincsen meg a

kappan. De ott volt a sütőben, mondta a nagyanyám. Igen, de a Gusztáv úr elvitte a bánfalvi búcsúba. A Warkoweil nagymama nem nagyon szerette Gusztáv bácsit. Rendes asszony volt, ezeket a kicsapongásokat nem nagyon bírta.

2. kép: A Krausz és Scheffer családok 1871-ben.

A kép jobb oldalán látható álló férfi Krausz Károly, előtte felesége és öt fia.

[444](#)Scheffer Tóbiásra visszatérve, ő közös ősünk a Csapody Pistával. Rokona volt az a Gruber tanító, akinek az anyja Scheffer lány volt. A naplói most a levéltárban található. Nagyon érdekes kortörténeti dolgok vannak bennük. A Soproni Szemlében írtam róluk annak idején. [164\(164\)](#) A könyvhagyatékának a felét megtaláltam a padláson. Innen van egy csomó értékes, 18. századi könyvsorozat, sajnos hiányosan. A könyvek másik fele Csapodyékhoz került, de látszik, hogy teljesen szakszerűtlenül, csak a darabszámot nézve osztották el őket. Amikor egyszer kérdeztem a Pistát róluk, azt mondta, náluk is a padláson tartották őket, a macska megkölykezett rajtuk.

Hol lakott a család?

A posztós műhely a házban volt, az Ógabona tér 2-ben. 1912-ben költöztek át a mostani Major köz 1.-be. Az udvaron volt a színben egy füstökád, a szövőszékek meg valószínűleg a házban. Emlékszem rá, ott születtem. Amikor anyám férjhez ment, a lakást megkapta a nagyszüleimtől. Érdekes ház volt, lépcsőn kellett lemenni a nagyszalonba. Mellette volt egy kamra, a tetején nagy karikákkal. Ott lehetett a műhely. Amikor később gázmotoros gépeket kaptak, akkor a Színház utca elejére költöztek. Onnan mentek át a Major közbe, ahol egy három szintes műhely volt. Később a nagybátyám az Újteleki u. 4-ben épített műhelyt, azt a másikat felszámolták és raktár lett. A gyapjúzsákokon ugráltunk gyerekkorunkban, emlékszem.

Milyen jellegű posztótermékeket készítettek?

Többféle minőséget gyártottak. A parasztposztót a vásárokon árulták, a divatárut pedig az üzletben. A dédapám kezdett el vásárookra járni és ő maradt meg egyedül 48-50 posztós közül. A céntörvény életbe lépésekor¹⁶⁵⁽¹⁶⁵⁾ összesen hatan folytatták még az ipart, ők alapították meg az ipartársulatot. Ahogy kihaltak a többiek, csak ő maradt a nagyapámmal meg a Gusztávval. Az ipartársulatnak olyan alapszabálya volt, hogy addig állhat fenn, amíg legalább két posztós marad. Amikor a Gusztáv is meghalt, az idősebb és ifjabb Krausz Lajos folytatta az ipart. Így jogszerűen használhatták a posztós ipartársulat ingatlanait, tehát a tóalmi telepet és a posztós üzemet. A nagybátyám 1937-ben az Újteleki utcában építtetett egy földszintes üzemet, ahol egy kártrend¹⁶⁶⁽¹⁶⁶⁾ egy szelfaktor¹⁶⁷⁽¹⁶⁷⁾ és a 8 szövőgép, a cérnázó és a többi gép működött. Amikor a hadifogságból megjöttem, itt kezdtem dolgozni. 10-12 emberrel működött az üzem.

Hol volt az üzlet?

A Major köz 1-ben, ahol most egy kínai bolt van. Csak véganyagot árultak. A kikészítést 1945-ig Budapesten csinálták, azután a Sotexben.

⁴⁴⁵*Mondjon valamit az apai felmenőkről. Olvastam az életrajzában, hogy az édesapja tatai származású volt.*

Az első Dávidházyra, akit Tatán meg tudtam keresni, az 1728-as összeírásban találtam rá, az Esterházy uradalmi anyagban. Kapott egy kertet és adott az intézőnek egy ökröt. Az anyakönyvi adatok csak 1810-ig mennek vissza, mert akkor leégett a református parókia. Az 1715-ös országos összeírásban még nem voltak benne, az 1720-as pedig nincs meg Tatáról. A Komárom megyei levéltári anyag sajnos Nyitrán van. Az unokatestvéremtől, aki most halt meg, érdeklődtem. Mondták neki az ottani levéltárban, hogy tessék eljönni, vannak mutatók. De egy ilyen utazásra nem tudok már vállalkozni. A Dávidházy családról egyébként nagyon korai adatok vannak. Egy Dávidházy István Mátyás hadvezéréként Sopronból indult el Bruck elfoglalására. 1484-ben esett el Korneuburg ostrománál.¹⁶⁸⁽¹⁶⁸⁾ Nem hitte el a szerencsétlen, hogy ágyúval olyan messzire lehet löni. Ő volt az első magyar katona, akiről tudjuk, hogy lőfegyvertől halt meg. A másik dolog pedig, hogy jó lesz, ha vigyáznak velem, mert az első Dávidházy, aki a magyar történelemben meg van említve, a 14. században részt vett a leleszi konvent levéltárának fosztogatásában. A Pálócziak familiárisa volt, akik az embereikkel betörték a leleszi konventbe, agyonverték a perjelt, meg a levéltárost. Akik részt vettek a vállalkozásban, jutalomként megkapták a családjukra vonatkozó iratokat. Közöttük volt egy Dávidházy Antal is.

Édesapja családja tehát tatai volt.

Igen, egy egész utca volt Tatán a Dávidházyakból. A nagyapám a Csallóközben szolgált. Amikor aztán a csehek kitétek onnan, a tatai járásban lett főszolgabíró.

Mondhatjuk, hogy hivatalnok család voltak?

Nem, a nagyapa parasztgyerek volt. Pápán tanult, elvégezte a jogakadémiát és így került a a közigazgatásba.

Hogyan lett az édesapja katona?

Beírták a katonaiskolába. Három gyerek volt, ő 1912-ben, az öccse, János, aki repülő alezredes volt, 1913-ban került Sopronba. Tiszthiány miatt a kiképzési időket megrövidítették, és 1916-ban, 18 éves korában hadnaggyá avatták. Ranghelyesbítéssel 1917-ben, az ojtói csatában már főhadnagy volt. Ott kapott vaskorona rendet és tüdőlovést. Az első csoda volt az életében, hogy akkor életben maradt. Ütközet után a legénye föltámasztotta egy fához, és a vér a hasára folyt. Jött a cseh orvos, ránézett, Bauchschuss, mondta és ment tovább, mert akkor a haslövés halálos volt. Másnap ránézett, és azt kérdezte: Er lebt noch immer? Megvizsgálta és látta, hogy nem has-, hanem tüdőlövése van. Akkor elvitték, ápolták. Ez volt az első csoda, mert egyébként az édesapám élete csodákkal volt tele.

446 *Hogyan maradt az édesapja Sopronban?*

1912-ben került a honvéd főreálba, és 1916-ban, amikor hadnaggyá avatták, a soproni gyalogezredbe kapott beosztást. Nem ide akart jönni, hanem Pozsonyba. Később mondta, nagy szerencséje volt, mert a háború után a megszállt területeken lévő ezredeknek nem volt jogutódja, és azok, akik ilyenekben szolgáltak, ide-oda lökődtek. Ő a kommün alatt is itt volt valamilyen beosztásban, mert az ezred Franciaországban volt, a nyugati fronton. A Sixtus levél¹⁶⁹⁽¹⁶⁹⁾ után a monarchia hadvezetése bizalomerősítés miatt egy divíziót vagy kettőt kiküldött a nyugati frontra. Odakerült a soproni 18. honvéd gyalogezred is. Ott apám vesegyulladásra kapott, és egy elzászi kórházba került az összeomláskor. Mint egyedül utazó került vissza a szüleihez, Csallóközbe. A nagyapám Nemesócsán¹⁷⁰⁽¹⁷⁰⁾ volt főszolgabíró, és egy nap azt mondta neki: Pista, ülj kocsiba és menj át Komáromon keresztül Sopronba, mert a csehek már Nagymegyeren¹⁷¹⁽¹⁷¹⁾ vannak. Így került vissza Sopronba. Aztán kitört a kommün, és valamilyen link állásba került, raktárparancsnok volt, egy üres raktárnak a parancsnoka. Ki akarták küldeni a román frontra. De mivel nem akart kimenni, ezért

megszökött a Lehár-féle feldbachi különítményhez. Amikor jöttek hazafelé, és látta, hogy a különítményesek miket művelnek, ott hagyta őket és elment Sopronba, ahol már felállt az ezred. Itt egyébként a háború alatt az Entzbrudernek¹⁷²⁽¹⁷²⁾ volt az ezredtársa. Mielőtt Ausztriába kiment, az Entzbruderrel beszélgettek, aki azt mondta: Pista, ezt egyikünk nem fogja túlélni, vagy te, vagy én. A vicces az volt, hogy az édesanyám, aki nagyon szeretett síelni, évente elment a nagybátyámmal Ausztriába. Fent voltak a St. Anton am Arlbergben, a felvonóban magyarul beszéltek és Sopront emlegették. A liftkezelő megkérdezte őket: soproniak? – Igen, válaszolták. – Nem ismernek ott egy Dávidházy nevű főhadnagyot? – Dehogynem. – Akkor mondják meg neki, hogy üdvözlöm. 19-ben én vittem át a hátamon a Lajtán.

Szép kort ért meg az édesapja. Láttam az iratokban, hogy a 70-es években halt meg.

Annyi idős volt, mint én most, amikor meghalt. Autó gázolta el. Előtte volt egy agyérgörcse. Itt volt a húgom, hallotta a csattanást a Major közben. Srégen, az úton ment át, nem a zebrán. Egy mozdonyvezető gázolta el, egy rendőrségi besúgó, akinek nem lett volna szabad vezetnie, mert olyan gyógyszert szedett. A kisvárkerületi zebra előtt a Lackner utcai lámpát nézte, hogy még a zöldnél odaérjen. Nem az úttestet figyelte. Édesapám 50 napig feküdt kómában, amputálták a lábát. Metzl János¹⁷³⁽¹⁷³⁾ azt mondta, még 4-5 nap. Olyan erős szervezete volt, 50 napig élt.

Jó géneket örökölt.

Nem, jó körülményeket örököltem. Amikor én sebesültem meg 1944 őszén, Erdélyben, a bonchidai Bánffy kastélyban egy idős orvos operált. Volt egy aknaszilánk a mellkasomban, meg egy a lábamban. Azt kérdezte: Mi volt rajtad, amikor megsebesültél? ⁴⁴⁷Mondom bőrkabát. Megnézte, aztán azt mondta: Édes fiam, érted nagyon jól imádkoztak. Mert ha ez a szilánk egy mm-rel előrébb megy, vagy hátrább megy, nem én kezellek, hanem a táborig pap. Ugyanis pont ott ért a szilánk, ahol a kabát eleje és hátulja össze volt varrva. Tehát nem egy réteg bőr volt, hanem négy. Ezt a négy réteget vágta át a repesz és a két borda között megállt.

Beszélt arról, hogy az édesapja a városban volt a népszavazás idején. Van erről valami családi emlék?

Nem, erről nincs. De azt tudom, hogy a népszavazással kapcsolatos papírokat, amiket minden soproni család megtartott, 1950-ben az ÁVH vitte el, amikor a nagybátyámat letartóztatták. Egy lakásban laktunk. A népszavazási emlékeket és az én harctéri kitüntetéseimet is elvitték.

Mondjon még valamit a szüleiről! Írta, hogy hárman voltak testvérek.

Édesanyám Krausz Margit volt, a családról már beszéltem. Édesapám másfél év kivételével különböző beosztásokban végig Sopronban teljesített szolgálatot. Ezredes volt a legmagasabb rendfokozata, a Soproni Honvéd Főreáliskolában is szolgált. Egy évvel utánam, 1948-ban jött haza a hadifogságból, 50 évesen. Elbocsátották, kapott valami nyugdíjat, amit 1952-ban elvettek. 1956 után megint kapott valami nyugdíjat. Portás volt, aztán ezt túl bizalmas állásnak tartották, kirakták a forgácslemezgyárból. Ott volt portás, ahol korábban ezredparancsnok volt.

És ő ezt hogy viselte?

Humorral, hihetetlen lelkierővel. Haláláig egyetlen panaszszót nem lehetett hallani tőle. Mutatok egy érdekes képet. Ez az édesapám, amikor almát és körtét árul. Vékony, inas alkat volt (3. kép).

Hogyan éltek gyermekkorában?

Közepesen jómódú polgári környezetben nőttem fel. A szüleim nem tiltásokkal, hanem önbecsülésünk

fejlesztésével neveltek bennünket. Olyan személyes példát mutattak, például arra is, hogyan viselkedjünk embertársainkkal, ami egész életünkben iránymutatásul szolgált, és sok nehéz helyzeten átsegített.

Az egész beszélgetésünkből sugárzik, milyen sokat köszönhet a szüleinek, milyen nagy szerepet játszottak az életében. Nem tekintélyelvű, poroszos neveltetést kapott.

Ami akkor azért nem volt általános. Azt mondták, hogy megkérünk benneteket erre, meg arra, csináljátok meg, és úriember nem hazudik. Emlékszem, az Ivánkai Kálmán, az építész, szomszédunk volt. A löverje végébe egy 13 méteres figyelőt épített létrával. Mi ott szabadon szaladgáltunk. A szüleink azt kérték, ígérjük meg, hogy nem mászunk fel. Nem is tettük a lábunkat a létrára. Ez nagy dolog!

Mivel töltötték az idejüket?

448 Az életünk tulajdonképpen két részre oszlott. Volt egy városi élet ősztől tavaszig, és a löveri tavasztól őszig. A kiköltözés cseresznyeéreskor, tehát május végén történt. A gesztenyeérés idejét még kint töltöttük. Nagyon szerettem olvasni, de a játék, a löveri élmények máig nagyon élénken élnek bennem. Elemista koromban megtanultam korcsolyázni, sízni, valamivel később teniszezni. Nyaranta az uszoda mindennapos vendégei voltunk.

3. kép: Id. Dávidházy István almát árul az 1950-es években.

[449](#)A lőverről többször mesélt már nekem.

1905-ben vették a nagyszüleim. Nem volt nagy: veranda, hálószoba, konyha, kis hálószoba és egy pavilon a kertben, amit Gusztáv bácsi nyert tombolán 1923-ban. Apám ott aludt, hogy a korai felkeléssel ne zavarjon bennünket. Nagyon szerettem ott lenni, mert a puskaolaj szaga benne volt. A kert 1200 négyszögöl, de a szomszéd Perepatics molnár hat holdas területét is birtokba vettük. Ennek szomszédja volt az Ivánkay, a későbbi Becht¹⁷⁴⁽¹⁷⁴⁾ lőver. Mi gyerekek tehát egy nyolc holdnyi területen mozogtunk, viszonylag szabadon. Igaz, a bánfalviak, akiknek a molnár a kaszálás jogát eladta, ordítottak velünk, ha észrevették, hogy összejártuk a füvet. Saját szénánkért a kaszálás fejében ingyen tejet kaptunk.

A háború után nem akarták elvenni a kertet?

Hálaisten nem, mert külön tulajdoni lapon volt a ház és a kert. Faburkolatú, tégláépítésű házunk volt.

1945 telén a burkolatot az egyik szomszéd elhordta fűteni, mivel lusta volt fát lopni. Amikor ezt a nagybátyám látta, lebontatta, a téglát is elvitték. A másik szomszéd volt a Sosztarich löver. Van is egy közös képünk Andrással.¹⁷⁵⁽¹⁷⁵⁾ Az ő házukat államosították, mert megmaradt. Mi később építettünk egy konyha nélküli kis házat, ahol édesanyám az unokáival a nyarakat töltötte. Máig sokat vagyok kint.

Mondjon valamit a városi életükről is!

Édesanyám otthon nevelt bennünket (4. kép). Éltük a Sopronban szokásos társadalmi életet. A síelés és korcsolyázás mellett vitorláztunk, teniszeltünk. 1937 telén, még az Anschluss előtt a Schneebergre is kijutottam. Gyakran jártunk a Tómalomra. Bridzsezni édesanyám egyik barátnője tanított meg 16 éves koromban, hogy legyen mivel elfoglaljuk magunkat rossz időben is. Iskolába először a Színház utcai evangélikus elemibe jártam, a középiskolát a líceumban kezdtem meg. Ennek az első nyolc iskolai évnek a legjelentősebb személyisége számomra a hittantanárom, Maller Kálmán, és később a katonaiskolában a magyartanárom, Bujdos Balázs volt.

Mit adott a fiatal kamaszfiúnak egy pap? Milyen jellegű volt a hatás, amit magára gyakorolt?

Hatott rám például az intellektusa. Ez nyilvánvalóan nem mindenkire hatott, rám azonban igen. Aztán az erkölcsi tartása, az általános elismertsége. Tizenéves korban éreztem, hogy ennek az embernek kisugárzása van. Emellett a szüleimnek is a papja volt.

Az életrajzából tudom, hogy kamaszként olvasta a népi írókat, a Puszták népét. Számomra meglepő volt, hogy a katonaiskolában ilyen könyveket adtak a kezükbe.

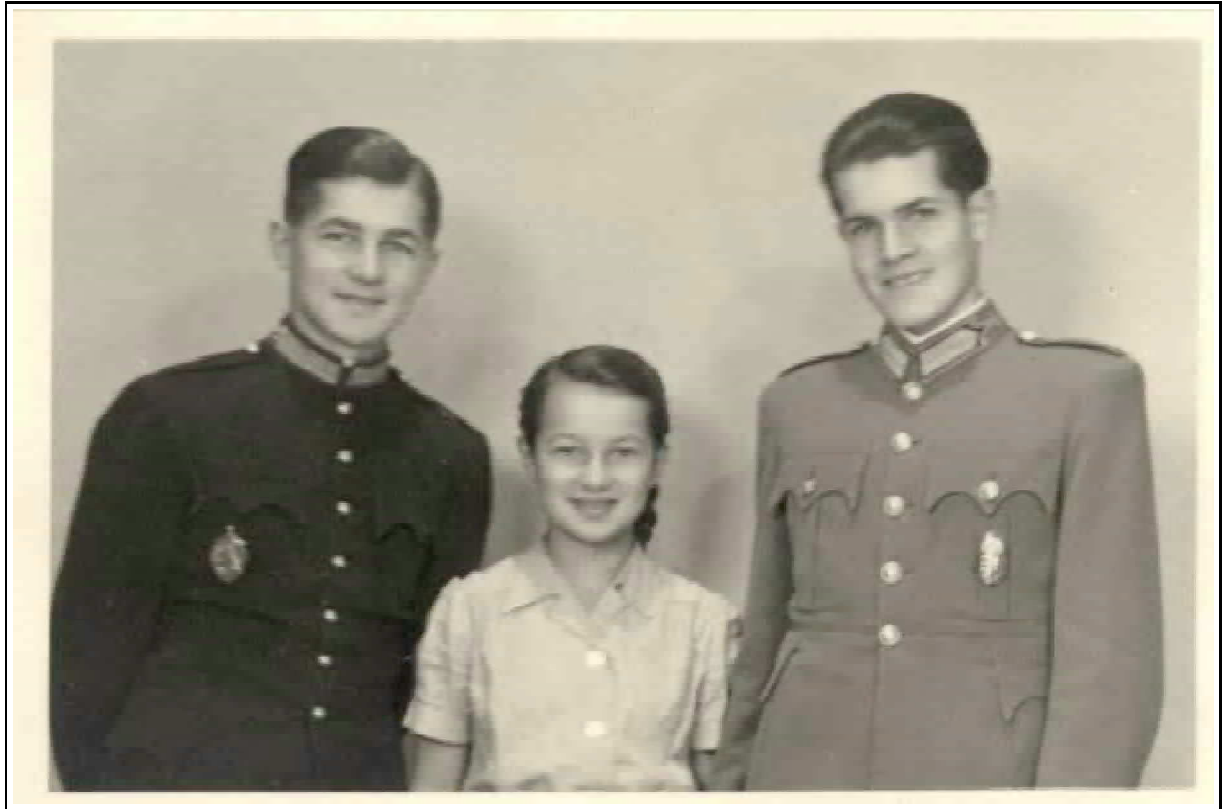
Az úgynevezett népi irodalom főként a protestánsok körében volt ismert és népszerű. A protestáns papok adták az ember kezébe.

⁴⁵⁰*Nekem egyik nagyon kedves könyvem, az Égető Eszter jutott eszembe, ahol egy hasonló szellemi kört írt le Németh László.*

A Minőség forradalmát katonaiskolás koromban olvastam. Ez a műveltségi kép eltér a katonatiszterektől alkotott sztereotípiától, pedig elég általános volt. Amikor az ember kikerült a csapathoz, a népi írók munkáinak az ismerete megváltoztatta az embereihez való hozzáállását is.

A líceumból a katonaiskolába került.

Igen. A középiskola V-VIII. osztályát szintén Sopronban, a M. Kir. II. Rákóczi Ferenc Honvéd Középiskolai Nevelőintézetben végeztem. A katonai fegyelmet hamar megszoktam, és igen jól éreztem magamat az ott kialakult bajtársi közösségben. A még élő évfolyamtársakkal ma is tartjuk a kapcsolatot, havonta egyszer Budapesten együtt ebédelünk. Az édesapám egyébként nem akart katonának adni engem. Egy francia regénynek köszönhetem, hogy bekerültem.

4. kép: Dávidházy István két testvérével.

Hogyan történt?

A katonaiskolába bekerülni csak protekcióval lehetett. Apám okos ember volt, tisztában volt ezzel. De azzal is, hogy egy kamasszal nem lehet vitatkozni. Azt mondta: Édes fiam, az öcséd bent van egy államköltséges helyen. Én protekciót nem kérek. Volt egy lágyéksérvem, ami kizáró ok volt. Elvittek Szombathelyre a katonakórházba, megoperáltak. Ott lakott a nagybátyám a feleségével, akik meglátogattak a kórházban. Kértem az [451](#)asszonyt, hogy hozzon nekem valamit olvasni. Hát ő egy franciából fordított frivol könyvet hozott, azzal a címmel, hogy Suzanne félrelép. Ha egy 14 éves fiú arról olvas, hogy Suzanne miket művelt Franciaországban, akkor elkezd nevetni. Felvágott hassal persze ez a nevetés elég érdekesre sikerülhetett. Valószínűleg a szobából kiszűrődő furcsa hangok tűntek fel a hadtestparancsnok ugyanott ápolt feleségének. Szóval, ahogy egyszer olvastam, bejött az ápolónő és hozott egy csokor virágot, hogy a kegyelmes asszony küldi. Így ismerkedtem meg a kedves hölgygel, aki a férje beosztása révén később a tudtomon kívül egyengette az utamat és segített bejutni a katonaiskolába.

Említette, hogy az iskola bentlakásos volt. Mikor kaptak kimenőt?

Vasárnaponként, amikor úgynevezett kinnétkezés volt 11-től este 9-ig. Nyolcadéven szerdán délután is kaptunk kimenőt 6-tól 9-ig.

A családban magyarul beszéltek?

Igen. Egyedül Krausz nagypapa beszélt németül, de csak a gyerekeivel, az unokákkal nem.

Tudom, hogy nagyon jól beszél németül. Von Haus aus tanulta meg a nyelvet, vagy az iskolában?

Az udvaron. A Krausz nagypapának könyörgött szegény anyám, hogy beszéljen már velünk németül, de

nem volt hajlandó. Tudta, hogy nem szeretjük, és nem akarta, hogy az unokáit az ő közreműködésével nyaggassák a német beszéddel. Később vegyes tannyelvű osztályba jártam az evangélikus elemiben. Ugyanott volt német nyelvű osztály is. A vegyes osztályokat Hitler később megszüntette, azzal, hogy a németek elmagyarosításának az eszköze. Később a líceumba jártam, ott olyan tanárunk volt, aki a nyelvtant gyötörte. Véres verítéket szenvedtünk, mert az osztály egyik fele a soproni magyar evangélikus intelligencia gyereke volt, a másik fele pedig rábaközi és kemenesaljai evangélikus parasztyerek. Azok szegények nagyon szenvedtek. A líceum négy évig tartott, utána átkerültem a katonaiskolába, ahol a némettanárunk, egy valamikori vándorszínész és kispap azt mondta, hiába tanulja meg az ember a nyelvtant, ha nem tud egy pohár sört kérni. Egyébként ott, a katonaiskolában volt olyan foglalkozás, hogy német társalgás. A rendes tanterven kívül, délután.

Lovagolni tudott?

Később, az akadémián minden héten lovagoltunk, hétfőn első órán. Borzalmas volt. A lovak pihentek voltak, mi nem éppen. Édesapám viszont kitűnő lovas volt, huszárnak készült. Mivel a gyalogság nagy veszteségeket szenvedett az első világháborúban, az évfolyamából mindenkit gyalogostisztnak vezényeltek. Országos feltűnést keltett, amikor 1927-ben bakatisztként megnyerte a Hubertus kupát. Meg is szidták a lovat a gyalogság részére kijelölő huszártiszttel, miért adott ilyen jó lovat egy gyalogos tiszt alá. A lovat egyébként Generálisnak hívták.

452 *Tehát 18 évesen végzett Sopronban, utána jött két év Ludovika.*

Igen. 1943. augusztus 20-án avattak hadnaggyá (5. kép). Az 5. gépkocsizó lövészszázalóaljhoz kerültem, Ungvárra. Amikor a velem együtt beosztott barátommal megérkeztünk, az ezredparancsnok, aki az apám évfolyamtársa volt, éppen szabadságon volt. Latorczay ezredes volt a helyettese. Ő pedig nagyon kellemetlen ember volt, nem szerettem. Amikor bejött az étkezdébe, olyan volt, mint amikor a golya rászáll a rétre és a békák elhallgatnak. 1947-ben felakasztották, mert a Kommün idején Miskolcon különítményesként embereket dobáltatott ki a Korona Szálló második emeleti ablakaiból. ¹⁷⁶⁽¹⁷⁶⁾ A jó tiszt familiárisan bánt az emberekkel, ő nem. Bátor volt, de nem jó ember.

Nem vagyok járatos a katonai dolgokban. Amikor bevonult hadnagyként, mi volt a feladata? Hány ember tartozott maga alá?

'43 októberben vonultam be. Kaptam 70 újoncot kiképzésre. A legénység a legelmaradottabb társadalmi rétegből jött, a szabolcsi uradalmak cselédjei voltak. Annak idején tanultam pszichológiát, olvastam a népi írókat. Azzal kezdtem, hogy egyenként odamentem hozzájuk, megkérdeztem, mit csináltak, honnan jöttek, és mindegyikkel keztem fogtam. Megdöbbentem, hogy amikor nyújtottam a kezemet, volt, aki hátrarakta a magáét. Azt mondták: Velem még úriember nem fogott kezét. Rosszul tápláltak voltak, az őszi mezőgazdasági munkák után az erejük teljesen elfogyott. A kiképzési idő alatt átlagosan 3 kg-ot híztak. A három hónap alatt embereket csináltunk belőlük.

5. kép: Szabadságkérés az esztergomi táborban az Akadémia utolsó évében

45320 éves volt akkor. Sok beosztottja idősebb lehetett Magánál.

Többnyire igen, mivel 21 év volt a korhatár.

Az, hogy kamaszként olvasta a népi írók munkáit, a beosztottjai iránti magatartására is kihatott. Másként fordult ezek felé az emberek felé.

Igen. Az ember segíteni akart. Fölhízlaltuk őket. Az őrmesterünknek sikerült 100 öltözet új ruhát szerezni. Vadonatúj ruhákba öltöztettük őket. Úgy bántunk velük, hogy az emberi méltóság érvényesüljön.

Érezték ők ezt?

Valószínűleg igen. Az egyikkel Sopronban találkoztam az ötvenes években, amikor rendőrként igazoltatott a sötét utcán. Megismert, elmenőben hallottam, amikor azt mondta a társának: Ez nem volt rossz ember, de még bátor ember is volt.

Hadihelyzetbe mikor kerültek?

1944. április 1-én.

Akkor is Ungvár környékén állomásoztak?

Galíciában voltunk, a Kárpátok előterében. Először azt hittük, nekimegyünk a frontnak. De egy lyukba tettek bennünket, és nem volt ott senki. Kamenyec Podolszkijnál gyakorlatilag megsemmisítették az ott lévő német erőket, és nem volt összefüggő front. A németek nagyobb helységeket támpontokat védtek, ilyen volt a környéken Sztaniszlau, amit ma Ivano Frankovszknak hívnak. Ott találkoztam először az édesapámmal a fronton. Összekötő tisztnek küldtek el a német tábornokhoz, mondtam a nevemet és ő

kérdezte, hogy rokonom-e Dávidházy ezredes. Telefonált, bejelentkezett Dávidházy ezredes. Itt meg Dávidházy hadnagy, mondtam. Megbeszéltük, hogy én egy kicsit előre megyek, ő egy kicsit hátra, és találkozunk. Kérdeztem tőle, miért volt olyan mérges a hangja? Azt mondta, távolabb állt, amikor odakiabáltak neki, hogy a német tábornok keresi. Hason csúszva kellett a sárban a telefonhoz jutnia, mert az oroszok aknával lövöldöztek. Később másodszor is találkoztunk. Édesapám írta egy tábori lapon, hogy Pista fiam is meglátogatott, mert éppen az ő ezredüket váltottam le. Itt van a kép. Szerencsére ennek nincs szaga. Nyolc nap folyamatos földalatti fedezékben töltött idő után ugyanabban az öltözetben, mosdatlanul voltam. Amikor bementünk a fedezékbe, mondta édesapám, menjünk ki. Olyan büdös volt a ruhám, hogy nem lehetett bent maradni.

Tehát 1944. április elején került hadihelyzetbe. Mikor sebesült meg?

Október elsején, pontosan fél év múlva, Erdélyben, Aranyosgyéresnél. Édesanyám megálmodta. Csodálatosak az anyák, mindent megéreznek. Aznap éjjel, amikor megsebesültem, felébresztette apámat. „Erdélyben esik az eső. Pisti megsebesült, de biztonságban van.” Azt már meséltem, milyen szerencsém volt, a bőrkabátom mentette meg az életemet. Bonchida után Debrecenben és Rozsnyón áptak, október 17-én pedig a soproni hadikórházba kerültem. Itt voltam a december 6-i bombatámadás idején is.

454 *Mikor került vissza a frontra?*

Februárban. De már nem az eredeti csapattestemhez vezényeltek, hanem Zala megyébe, a 219. erődgéppuskás zászlóaljhoz. Bakra vonultam be, onnan mentünk tovább Komárvárosba. A nyelvtudásom miatt a zászlóaljtzörshöz kerültem. (A Ludovikán a szintén soproni Kubinszky Jenő alezredesnél tettem német katonai tolmácsvizsgát.) A márciusi orosz támadásnál századainkat egy-egy német zászlóalj alárendeltségében vetették be. Mi a zászlóaljtzörzs maradványaival a Mura túlsó partjára, Dél-Stájerországba települtünk át, ahol a megmaradt magyar alakulatokból két zászlóalj szerveztek a Szent László hadosztály kötelékében. Áprilisban még bevetettek bennünket. Ott voltunk állásban, a Muravidéken, a bolgárokkal szemben, a Mura mellett egy erdőben. Éjjel-nappal mentünk. Május első napjaiban kaptuk meg a visszavonulási parancsot. 9-én jött a hír, hogy vége a háborúnak. Szabályos parancsot kaptunk a nehézfegyverek megsemmisítéséről. Egy löfegyvert tarthattunk meg. Utóvédként rendezett menetben haladtunk az angol zóna felé.

De hiába meneteltek, nem értek el az angol zónába. Az oroszok előbb érkeztek.

Igen, Deutschlandsbergben. Oldalról jöttek, nem hátulról, éppen ebédosztáskor. Azt mondták, mehetünk haza, és nem volt lelkem otthagyni az embereket. Ha leszálltam volna, úgy járok, mint a Molnár Laci. Találkoztam vele, a hegyen túl angol fogságba került. Minket, az alakulatot Grazon keresztül Feldbachig kísérték. Az ottani láger előtt adtak egy olyan gazdag gulyáslevest, amit ki tudja mikor ettünk, olyan mákos tésztát, hogy a porcukortól meg a máktól nem lehetett látni a tésztát. Finomra vágott albán dohányt kaptunk akkor, amikor annyira rossz volt az élelmezés, hogy ládalekvárt, ú.n. Hitler szalonnát ettünk, és cigaretta helyett nikotinnal átitatott papírhulladékot szívtunk. Azt mondták, hogy mindenki hazamegy, csak a rémhírterjesztők maradnak itt. Kétszáz ember kapott két tisztet és rendben hazaindultunk. Minimális őrseget adtak mellénk azzal a magyarázattal, hogy megvédenek bennünket a hazatelepülő ukránoktól. Jánosházának mentünk. A jánosházi lágerből minden faluba hazaeresztettek 2-3 embert. De nem a Kis Pistát, meg a Nagy Jancsit, hanem a molnár fiát, a jegyző unokaöccsét, a tanító sógorát, hogy nagy híre legyen. Egy öregasszony mondta csak: Édes fiaim, vagonba raknak benneteket, kását kaptok, és visszavisznek benneteket Oroszországba. Senki nem hitte el. Ha az ember bajban van, csak a jót hiszi el. A megtévesztésnek a magasiskolája volt. Mentünk tovább Intapuszta felé, jött velünk szemben az országúton egy zászlós, meg egy hadnagy. Hova mentek? Jánosházára, odavalósiak vagyunk. A többiek a vonattal elmentek előttünk. Ha az ember kicsit

gondolkodott volna, rájön, nincs olyan hadsereg, ahol senki nem ismer egy hadnagyot, meg egy zászlóst. A másik pedig: Mi sárosak, piszkosak voltunk, ezek meg aranygombos kabátban jártak. Ez mind a félvezetés volt.

Tehát 1945 májusában hadifogságba került, 27 hónap múlva jutott haza. Melyek voltak a hadifogság állomásai?

Intapusztáról Romániába, a Ramnicul-Sarat-i gyűjtőtáborba kerültem. Ott közölte velem édesapám egykori ezredlelkésze, hogy apám éppen most érkezett egy 455sopronkőhidai szállítmánnyal. Ettől kezdve hazajövetelemig együtt voltunk. Ő, mint magas rangú tiszt egy évvel később szabadult.

Mesélte, az oroszok respektálták, hogy apa és fia együtt vannak a fogságban is.

Hát igen, mutogattak bennünket. Apám egy német törzsorvossal volt barátságban és mielőtt elvittek minket Szevasztopolból, meglátogatta ezt a beteg németet. A vonaton tört ki rajta a diftéria. Egymás mellett ültünk 25 fokos hidegben a fűtetlen vagonokban. És amikor mondtuk, hogy beteg, jött az ápolónő, részeg volt, és azt mondta apámra, hogy szimuláns. A 12 napos utazás utolsó két napjára vitték át egy olyan vagonba, ahol legalább le lehetett feküdni, mert olyan tyúkülésfélén ültünk 12 napon keresztül. Az volt az egyik legmegrázóbb élményem az egész fogságból, hogy amikor megálltunk, és kiszálltunk a végállomáson, ezeket a félhalottakat is kiszedték a vagonból. Láttam az apámat, és emlékszem rá, hogy tudomásul vettem, meg fog halni, és nem éreztem semmit. Láttam, milyen állapotban van, de nem éreztem semmit. Mert akkor ott minden mindegy volt. Így érthető meg, hogy az egyes emberek hogyan élik át a borzalmakat. Kiszedték tehát a betegeket a vagonokból, fölrakták egy teherautóra, és elvitték a lágerbe, ahol olasz orvosok voltak. Az olasz katonák kihaltak, mivel fizikai alapon nem bírták a hideget, de az egészségügyi személyzet megmaradt. Az édesapám egy milánói egyetemi magántanár kezébe került, aki felismerte, hogy diftériája van. És abban az őserdőben, ami a Volgától az Urálig tartott, ebben a táborban, a vasútállomástól 48 km-re, volt amerikai szérum. Az orvos felismerte, hogy annyira előrehaladott állapotban van, hogy ha egyben beadja a szérumot, abba hal bele. Fennmaradt mellette egész éjjel, és csöppenként adta be a gyógyszert. Ezzel mentette meg.

Folytatva a hadifogság állomásait, Constanța, Szevasztopol, Mihajlovka (ivanovói kerület) következtek, majd Ventspils és Rezekne Lettországból. Visszafelé Máramarosszigeten és Debrecenen keresztül érkeztem haza.

Voltunk egy olyan táborban, a mordvinok földjén, amit 1929-ben hoztak létre a kulákok kiirtására. Azok szegények kihaltak, de a fából épült, belülről vakolt barakkokban megmaradtak a poloskák. Két ember aludt egy priccsen. Egyszer felszedtük alattunk a deszkát és megszámoztuk őket. Egy emberre 789 jutott. Mégsem engedték, hogy a szabadban aludjunk, mert az „nye kulturajá”. Amikor innen továbbindultunk Lettországból, az elindulásunk egészen csodálatos volt. A Volgától 5 km-re volt a tábor, a legközelebbi vasútállomástól 48 km-re. Télen érkeztünk, 12 napos utazás és éhezés után. Nem kell mondani, hogyan tettük meg azt a 48 km-t. Visszafelé október 6-án indultunk, de most hajóval. Mondták, hogy éjjelre jön értünk, addigra kellett a kikötőbe érni. Ropogós, fagyos idő volt. Gondoltuk, legalább 4-5 órát kell várnunk. 12 előtt öt perccel értünk oda, a sötétben hajófütyöt hallottunk. Pontosan érkezett a hajó. Na, ez volt az egyetlen csoda, amit odakint megértünk. Kegyetlenkedést ritkán tapasztaltunk, de az eltérő mentalitás és kulturális szokások miatt sokat szenvedtünk. Ilyen volt, amikor a poloskák ellenére nem engedték, hogy a szabadban aludjunk, vagy amikor a 40 fokos hőségben nem viselhettem sátorlapból készült sortot, mert az sérti a katonák erkölcsi érzékét. Ugyanakkor a kinti életben teljesen elfogadott volt a ruha nélküli fürdőzés a tavakban és folyókban.

456 *Amikor hazaért, fizikailag milyen állapotban volt?*

57 kg voltam. Amikor az öcsém a fürdőszobában meglátott, sírva ment ki, nem akarta, hogy lássam.

Ő megúszta a hadifogságot?

Igen. Amikor megtudta, hogy az amerikaiak át fogják adni azt a társaságot, akikkel volt, az oroszoknak, megszökött. A nagybátyám a Kassa hajó parancsnoka volt. Elment a Kassához, ami Regensburg környékén horgonyzott, ott szerzett civil ruhát. Megkereste az anyámat, meg a húgomat, akiről tudta, hogy hol vannak, és együtt jöttek haza. A nagybátyám és édesapám Sopronban maradtak.

Édesapja hogyan került hadifogságba?

Sopronban érte az oroszok bevonulása. Egy hónapig még működött itt, karszalagja is volt, szabályos orosz felirattal. Aztán parancsot kapott, hogy nyilvántartásba vétel végett menjenek ki Kőhidára. Okos ember volt, rosszat sejtett, de nem akarta otthagyni a rá bízott embereket. Mindenesetre a nagy melegben magával vitte a báránnyőrrel bélelt bundáját. Később, a fogságban nagy hasznát vette. 48-ban engedték haza.

Úgy tudom, angolul a hadifogságban tanult meg.

Igen. Akkor, amikor tiltakoznunk kellett Churchillnél a fultoni beszéd, a vasfüggöny ellen. Az ember eléggé el volt keseredve, mert a potsdami szerződésben az egész földet, a vizet, a tenger fenekétől mindent odaígérték az oroszoknak. És amikor ez a beszéd elhangzott, elkezdtem tanulni. Az is ösztönzést adott, hogy volt egy tanárom, aki magyart meg németet tanított és angolul is. Angolul az I. világháború alatt tanult meg, orosz hadifogságban. Azt gondoltam, ha neki sikerült, nekem is menni fog. A nyelv nagyon jó időtöltés, célt ad, amikor az embernek egy vágányon van az élete, és nem tud mást csinálni. Három könyvből kezdtem el tanulni. Ezek a következők voltak: Elektromosság mindenki számára, válogatott angol esszék a 18. századig bezárólag, és a cseh kereskedelmi főiskolák 3. osztályos angol tankönyve angol-cseh nyelven. Ezek mellett volt még egy liliputi, tízezer szavas szótárom is. A tankönyvvel kezdtem. Volt egy számtantanár is közöttünk, aki Sárospatakon járt angol gimnáziumba, az tudott segíteni. A kiejtésem nem tökéletes, de megértettek, kereskedelmi tárgyalásokat vezettem, Kuvaitban jegyzőkönyveztem ellenkező arabok között, akik semmit sem akartak leírni. Főként olvasással tanultam. Amikor bejöttek az amerikaiak Lettországba, a legészakibb kikötővárosban voltunk, amelyik még nem fagyott be. Oda küldték a lengyeleknek szánt UNRA¹⁷⁷⁽¹⁷⁷⁾ csomagokat, mivel a lengyel kikötők a harcokban tönkrementek. A Baltikum, Lettország és Litvánia parti övezete viszont nem szenvedett. Hitler parancsot adott az ottani főparancsnoknak a végső ellenállásra, de ő azt mondta, nem csinál második Sztálingrádot. Amikor az oroszok Danzignál elérték a tengert, megadta magát. Így a városok és a kikötők is megúszták. A hajókat hadifoglyok rakták ki, akik amerikai folyóiratokat kaptak a tengerészekről. A szocialista táborból így mi láttuk először az atombomba hatását, a hirosimai képeket ott hozták le először. Itt egyébként 457fölláztunk, mert annak idején megígérték, hogy a tiszteknek nem kell dolgozniuk. Viszont a láger minden kiküldött ember után 10 rubelt kapott naponta, így bennünket is kiküldtek. Mivel a tiszteknek nem kellett dolgozni, a fejenkénti 10 rubelt el akarták sikkasztani.

Hogyan alakult az élete a hazajövele után?

A honvédségtől B listázás útján elbocsátottak. Ekkor léptem be a nagybátyám posztós vállalkozásába. 1949-ben a segédlevelet is megszereztem. Az üzemet 1950-ben államosították, engem, mint a tulajdonos rokonát, azonnal elküldtek. Szövőmunkásként végül a Soproni Posztó- és Szőnyeggyárba vettek fel.

Említette, hogy hazaérkezése után az édesapja azt javasolta, hagyja el az országot. Miért maradt?

Egyrészt, mert szerelmes voltam, másrészt a helyzetmegítélést nem osztottam az apámmal. Egy jól menő vállalatnak voltam a tagja. Akkor, a háború utáni konjunktúrában az átmentett textilnyersanyagból a nagybátyám, annak ellenére, hogy kifosztották, egy méter szövetet öt dollárért tudott eladni. Ez fantasztikus ár volt, húsz évvel később ugyanaz a szövet egy dollár volt. Az emberek ki voltak fosztva, a háború és a különböző korlátozások miatt nem lehetett jó szövetet kapni. A nagybátyámnak volt annyi esze, hogy a nyersanyagot a padlásra tette. Oda az oroszok nem mertek felmenni. Érdekes, a pincéket, kerteket feltúrták, oda nem mentek. A Krausz cégnek a gyapjúkészlete az Újteleki u. 4. padlására volt eldugva. Ebből újra lehetett indítani a vállalkozást.

Arra nem gondoltak, hogy a céget államosítani fogják?

1947-ben még csak a bányákat meg a nagyüzemeket államosították. Igaz, az állam már rendesen sarcolt bennünket. Ki volt adva, mennyit kell tőlünk behajtani. Amíg azt be nem adtuk, nem hagytak békén bennünket.

A következő krízis tehát az államosítás volt.

Igen, 1950. január 14-én. Azonnal kirúgtak bennünket az öcsémmel, és kiközvetítettek a soproni szőnyeggyárba. Oda sem akart felvenni bennünket a párttitkár. Interveniált az orosznál, hogy ne vegyenek fel.

Orosz tulajdonban volt a gyár? Jóvátételben?

Ezek a gyárak külföldi, pontosabban osztrák tulajdonban voltak, a Soproni Szőnyeggyár a Creditanstalt Bankverein tulajdonában. Az Anschluss után a németek lefoglalták őket, később pedig, mint német tulajdonra, az oroszok tették rájuk a kezüket. Ugyanez volt a helyzet a zárgyár, a fésűsfonalgyár, és az Esterházy uradalom esetében is. Amikor a soproni textilipar 100 éves történetével foglalkoztam, azt találtam írni, hogy a potsdami szerződés egyoldalú értelmezése alapján orosz tulajdonba került a soproni szőnyeggyár. Ezt Hanák Péter mint lektor dörgedelmesen megkifogásolta annak idején.

458 *Munkásként került a szőnyeggyárba.*

Igen. A már említett párttitkár elment az orosz igazgatóhoz és közölte, hogy ezeket nem lehet felvenni. Az megkérdezte, miért nem? Mert az apjuk ezredes, az anyjuk kapitalista. Minek akarnak idejönni? Mérnöknek? Nem. Főkönyvelőnek? Nem. Szövőmunkásnak. Akkor jöhetnek, legelni nem mehetnek. Ez volt az álláspontja. 1953-ban is ki akartak dobni, de akkor már Nagy Imre volt a miniszterelnök.

Közben az öcsém az erdei termékeket gyűjtő és forgalmazó Erdei Termék Vállalatnál kapott állást, női befolyásra, mivel csinos fiú volt. Őt arra hivatkozva rakatta ki egy illetékes a pártbizottság közbenjárásával, hogy meg fogja mérgezni a dolgozókat. A főnöke, aki szerette, azt mondta: „Itt nem tudunk megtartani. Elmennél Veszprémbe?” Innen került Pécsre, aztán Miskolcra. Ott maradt, ott is halt meg. Közben elvégezte az egyetemét, végül városrendező lett.

Betanított munkásként, műszakban dolgozott, később végezhetett el a technikumot.

A technikum nagyon érdekes dolog volt, 1957-ben tudtam csak befejezni. Amikor már nagyon el voltam keseredve, a családi iratok közül előszedtem egy 1780-as, nagyon részletes, minden műszaki adatot tartalmazó szerződést, amelyet a soproni posztós céh kötött a császári posztóraktárral. Írtam róla egy közleményt, és elküldtem a Magyar Textiltechnikának, aminek a szerkesztőbizottságában benne volt az Endrei Walter.¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾ Ő a cikket lehozta. Kaptam tőle egy levelet, ha Pesten járok, keressem fel. Szabadságon voltam a húgomnál, aki akkor Szilvásváradon volt férjénél, és visszafelé bementem a

Könnnyűipari Minisztériumba. Nem volt könnyű bejutni oda abban az időben. Porta, személyi, telefon, belépőcédula. Endrei gratulált a cikkhez, érdeklődött, ki vagyok, mit csinálok. Mondtam, hogy szövő vagyok. Miért? Megmondtam, miért. Azt válaszolta: Ebben a helyzetben egy kiút van, lépjen be a Műszaki Tudományos Egyesületbe (METESZ). Kérdeztem, mit keressek ott a technikusok és mérnökök között? Az alapszabályban benne van, mondta, hogy az élenjáró dolgozóknak ott a helyük. Beléptem a soproni csoportba. 1954-ben előadást tartottam a szintetikus szálas anyagokról. Megszereztem hozzá az irodalmat, tőlem hallottak először a nylonról, az akrilról, a poliészterről. Valahogy ott ragadtam. Megszokták, hogy ott vagyok, látták, nem tartok fehér lovat a spájzban és megtűrtek. Ennek a METESZ-nek volt akkor a titkára Riedl Béla, aki az esti Textilipari Technikumnak volt az igazgatója. Ő egy nagyon rendes ember, kortársam. Mondtam neki, hogy minden évben jelentkezem a technikumba, és minden évben kidobnak. Azt mondta: Az összes elvtárs a beiskolázásra figyel, az központi pártfeladat. Jelentkezz novemberben, én felveszlek, senki nem figyel oda. Jelentkezz a 2. osztályba, különbözetit teszel, és el van intézve a dolog. Novemberben jelentkeztem, tényleg, senki sem figyelt oda. Nyertem egy évet. Az üzemvezetőm, akivel szintén a METESZ-ben lettem jóba, olyan délelőtti beosztást adott, hogy el tudtam járni az iskolába (6. kép). 1957-ben megszereztem a technikus képesítést, üzemtechnikus lettem. Az akkori igazgató hivatott és azt mondta: „Maga volt az első, akit lenyomoztattam, amikor idekerültem. Maga nem csinált semmit. El van intézve.” Végül én írtam meg a gyár 50 éves jubileumán mondott beszédét is. [179\(179\)](#)

4596. kép: A dolgozók textilipari technikumának növendékei.

Amikor a soproni gyárat 1965-ben összevonták a szombathelyivel, oda helyezték. Annak idején Kádár megígérte Szombathelynek az iparfejlesztést, így a szombathelyi takarógyárhoz, vagyis a gombhoz varrták a kabátot. Ott lett a központ, annak ellenére, hogy műszakilag sokkal fejletlenebb volt, mint a soproni gyár. A szállítást még 1964-ben is lovas kocsival végezték.

Szombathelyen is lakott, vagy ingázott?

Felajánlottak egy lakást, de jó ösztönrel nem fogadtam el, inkább utaztam. A beosztásom olyan volt, hogy sokat kellett mozognom. Amikor Budapesten voltam, hálókocsival jöttem le Szombathelyre. A hálókocsi jegy 10 forint volt. A lányom akkor Pesten járt iskolába, a Szabadság szállóban megvacsoráztunk, kikísért a Keleti pályaudvarra. A közbiztonság olyan volt, nem kellett félnie egy tizenéves lánynak, szabadon közlekedhetett este a városban.

460 *Tehát sokat utazott. A határsáv jelentett valamilyen korlátozást, akadályt? Mollay Károly*

többször panaszkodott a Csatkai Endréhez írt leveleiben, milyen nehéz neki Sopronba utaznia, nem kap engedélyt.

A soproni utazáshoz külön engedélyt kellett kérni. A soproniakat ez nem zavarta, ők szabadon mozoghattak. A személyigazolványukban volt egy kettés, azt nyálazta fel a határőr. A személyi jobb felső sarka barna volt az ujjenyomatoktól. A vonaton már Komárom és Győr között ellenőrizték, van-e érvényes engedély.

Mikor került vissza újra Sopronba?

1970-ben, amikor a soproni gyár újra önálló lett. Visszahívtak, elsősorban a nyelvtudásom miatt.

Olvastam, hogy a szőnyegszabványok megalkotásában jelentős szerepe volt.

A szabványügyi hivatalnak volt egy bizottsága, amiben a szabványterveket megcsináltuk. A bizottság rendszerezte, bírálatra kibocsátotta és elfogadta a szabványokat.

Milyen szabvány volt ez? Méret, vastagság?

Nem, a használati értékre vonatkozott. Ennek főként a szőnyegpadlóknál volt jelentősége, a tömeges lakásépítéseknel. A Soproni Szőnyeggyár felvirágzása tulajdonképpen a gyári lakásépítéshez köthető. Volt olyan szerződésünk, ahol méretre vágott szőnyeget szállítottunk. Csak kiszedték a konténerből és felrakták. Állandó viták voltak az építőiparral a pénzügyi megkötöttségek miatt. Mivel az államnak óriási költsége volt az állami lakásépítés, mindenhol fillérekig menő pénzügyi harc folyt. Itt volt jelentősége a szabványnak. Ha elérte a minőség a szabványt, akkor nem volt gond. A 60-as évekig a gyártási profil vegyes volt, később kizárólag szőnyeget gyártottunk. Termékeink közül igen keresett volt a kettős szőnyeg, amit sokan gépi perzsának hívtak.

1947-ben, amikor bekerült a posztóüzembe, de még inkább 1950-től, egyszerű emberekkel dolgozott együtt. Hogyan érezte magát?

A régi kollégákkal, akik még élnek, jó a kapcsolatom. Amikor segédművezető lettem, a művezetői kör teljes mértékben befogadott. Együtt tízóraiztunk az öltözőben, nem éreztették a bizalom hiányát. Nem volt idegenkedés. Ha javítottam a gépeket, éppen olyan koszos volt a kezem, mint a másé.

Azt írta, vagy olvastam a másik interjúban, hogy a METESZ sokat jelentett.

Igen, a METESZ a Rákosi korszakban igazi menedékhely volt. A napi politika teljesen ki volt kapcsolva, hacsak X elvtárs meg nem jelent. Emlékszem, amikor a Tárczy-Hornochot¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾ letorkolta, hogy nem kell annyi tudományoskodás. Jellemző, hogy a Tárczy-Hornoch nem mert visszaszólni.

Milyen személyes élménye van az 56-os forradalomról?

Október 22-én este láttam a Deák téren az egyetemisták fáklyás felvonulását. November 1-jén Budapesten voltam. Az ott élő lányomért aggódtam. Egy, az egyetemről induló, 461 élelmiszert és ruhát szállító autóval jutottam fel. Láttam a harcok nyomait, érzékeltem az akkori hangulatot.

Olvastam a Takáts Tamással folytatott beszélgetés szövegét.¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾ Ebből kiderül, tisztán látta, hogy a nyugat nem fog beavatkozni, mivel Magyarország a szovjet zónához tartozott.

Visszahallottam, hogy egy nagy pártember azt mondta valakinek: „A Pista egy nagyon okos ember, mert 56-ban megkérdeztem tőle, hogy mi lesz, és azt mondta: Ide figyelj, maradj a fenekeden ülve, mert ne gondold, hogy egy nagy hatalom ki fog vonulni Magyarországról.”

1956-ban sem gondolta úgy, hogy el kell menni?

Lehet, hogy gondolkoztam rajta, de az a tömeg, ami akkor kiment, elgondolkodtatott. Mert autóbusszámra mentek ki. November 4. vasárnap volt. Jöttem ki a vasárnapi templomból, megható prédikációt mondott Balogh Gábor. A templom előtt állt egy autóbusz, tömegesen szálltak fel rá az emberek. És a szüleim is itt voltak. Egyedül én maradtam Sopronban a gyerekeik közül. Nem mintha túl sokat tudtam volna támogatni őket, de mégis. Édesapám akkor éppen a gyerekkonyhán dolgozott.

Arra vagyok kíváncsi, hogy ilyen neveltetéssel, ilyen előélettel, mert végül is 25-26 éves volt, amikor a változások jöttek, hogyan dolgozta fel, hogy nagyon sok minden megváltozott. Hogyan találta meg azokat a lelki kapaszkodókat, amelyek a túléléshez kellettek. Ezért kérdeztem rá a társaságra, a magánéletre.

A társasági élet, az megvolt. Soha annyit nem mulattunk például, mint 1950 és '55-között. Eljártunk az egyetemi bálókra. Emlékszem, 1950-ben szilveszterkor a Kossuth utcai lakásunkban volt a társaság. A lakást kirámoltuk, az ágyat felvittük a padlásra.

Gondolom, a tudományos munka felé fordulás is lehetőséget, kiutat jelentett, ami segítette feldolgozni a változásokat.

Az már később volt, többé-kevésbé 56 után. Mivel ipari működésemet egy olyan, családi tulajdonban lévő cégnél kezdtem el, amelynek az alapítási éve 1698 volt, és örökségként én öriztem az 1625 és 1872 között működő posztós céh iratait, érthető, hogy felmerült bennem a kutatás igénye. Említettem az első közlemény történetét. Az pedig most is érdekes számomra, ha olyan dolgokat találok, amit más nem tudott azelőtt. Valamiképpen elégtételül is szolgál. 1955-ben indult újra a Soproni Szemle. Ekkorra már jelentek meg cikkeim a Magyar Textiltechnikában, kézenfekvő volt, hogy a Szemlében is publikáljak. Peéry Rezső szívesen fogadta a cikkemet, ami az 1. számban meg is jelent. [182\(182\)](#) A levéltári munkába Takáts Endre vont be, tőle tanultam meg a metódust, hogyan kell azt csinálni. 1956-ban beszervezett az úgynevezett „Százéves” munkaközösségbe, [183\(183\)](#) amelynek [462](#)a keretei között a soproni textilipar 1848 és 1948 közötti történetét kellett feldolgoznom. Ő adta ki a munkát, nem csak nekem, hanem mindnyájunknak, akik ott dolgoztunk. A tudományos munkába való bekapcsolódás mellett azt is neki köszönhetem, hogy 1956 október 1. és 31. között a levéltári kutatás miatt fizetés nélküli szabadságon voltam. Így, mint tartalékos tisztet, nem szerveztek be a gyárban megalakult fegyveres őrségbe. Elkerülhettem a forradalom utáni retorziókat, és nem kellett elhagynom az országot.

A Helytörténészek Baráti Körének mióta a tagja?

Sopronba való visszatérésem után kerültem be a körbe, Kubinszky Mihály ajánlásával.

Tudom, hogy sokat utazott. Mikortól nyílt erre lehetőség?

Ez a belügyi hozzáállás függvénye volt. Amikor visszakérültem Sopronba, azután, vagyis 1970-től. Előtte csak keletre mehettem. Akkor telt be a pohár, amikor Szombathelyről egy semmiféle idegen nyelvet nem tudó kolléganőt küldtek ki Dániába.

Hivatalos útjain az eladási tárgyalásokon fordított?

Részben. Főként a beruházásokról, a gépvételekről folytak a tárgyalások. Ilyen ügyekben voltam Belfastban, Angliában (7. kép), Németországban. Eladási tárgyalások Kuvaitban voltak. Az utolsó években minden évben kimentem a badeni szőnyegkonferenciára.

7. kép: Munkahelyi úton Windsorbán, 1972.

463 *Magánemberként is utazott?*

Görögországban, Dalmáciában, Mallorca szigetén, Szicíliában jártam. Ez utóbbi azért is érdekes volt, mert orosz hadifogságban kezelt egy szicíliai orvos. 1946-ban megadta a címét. Akkor, a 80-as évek elején még benne volt a család a telefonkönyvben. Ő már nem élt. Jártam Taorminában, és úgy láttam, a görög színház Csontváry képén szebb, mint a valóságban. Az Etna oldalában olyan ciklámen nő, mint nálunk a Lőverekben. Csak illata nincs. 1972-ben meglátogattam az Egyesült Államokba férjhez ment lányomat. Ebből az alkalomból a nyugati partot jártuk végig San Diegotól Seattle-ig.

Szép könyvtára van. Gruber tanító hagyatékát már említette. Milyen jellegű könyveket gyűjt?

Elég vegyes a könyvtáram. Szépirodalmi, műszaki, helytörténeti könyvek egyaránt vannak benne. Egy régi, örökölt könyvembe a dédanyám írogatta be a születéseket, haláleseteket és egyéb érdekes eseményeket. Azt például, hogy 1878-ban akkora hóesés volt, hogy nem járt a vonat.

8. kép: Feleségével a 80. születésnapon, 2003.

464 Kik a kedves szépírói?

Szabó Magda, Mikszáth, Márai, Krúdy. Majdnem teljes gyűjteményem van, nagyrészt angolul P. G. Wodehouse-tól. Efraim Kishonnak jobbak a könyvei német fordításban, mint eredetiben, vagy magyarul.

1983-ban ment nyugdíjba. Ahogy én látom, máig nagyon tevékeny életet él.

Nyugdíjas koromban nyílt alkalmam a rendszeres levéltári kutatásra. Ennek során áttanulmányoztam a 16., 17. és 18. századbeli városi számadáskönyveket, mert bennük számos, a város tulajdonát képező posztós termelőberendezésekre (kalló, fészítőkeretes szárító, festőműhely) vonatkozó adat található. A kutatási eredmények részben a Soproni Szemlében, részben egyebütt láttak napvilágot. 1984-től kezdve résztvevője és előadója voltam a VEAB által rendezett kézműves-ipartörténeti szimpóziumoknak. A levéltári kutatásnak több „mellékterméke” is volt. Ilyen például az 1567-es brennbergi szénkibujás tüzéről szóló számadáskönyvi bejegyzés¹⁸⁴⁽¹⁸⁴⁾ és az 1676-os tűzvész utáni helyreállítás¹⁸⁵⁽¹⁸⁵⁾ története. Külön fejezet a Soproni Szemlével való kapcsolatomban az a körülbelül háromnegyed év, amelyet Mollay Károly felkérésére Braun Nándor életének és működésének feltárásával töltöttem.¹⁸⁶⁽¹⁸⁶⁾ Az utóbbi években az Országos Levéltárban családtörténeti kutatással foglalkoztam, de ott is találtam a Soproni Szemlébe való témát. A bécsi Haus- Hof- und Staatsarchivból átadott anyagon elindulva megírtam I. Ferenc József 1884-es Soproni látogatásának történetét.¹⁸⁷⁽¹⁸⁷⁾ 1985-ben meghalt a feleségem. Akkor a Templom utcai lakásból kiköltöztem a Kossuth utcába. 1991-ben újra megnősültem.

Az első feleségével röviddel a hadifogságból való visszatérése után kötöttek házasságot.

Igen, 1948-ban. Hadnagykori szerelem volt, egy tüzér ezredes lánya. Nagyravágyó asszonyként teljes lecsúszást jelentett számára, hogy egy szövömkás felesége. Nem tudta feldolgozni, ezért váltunk el. Rendkívüli szépség volt.

Látva az esküvői fotót, ami Diebold Károly munkája, két szép ember házasodott össze.

A képek szívességből készültek, egy fillért nem fogadott el tőlünk Diebold, mert apám segítségével sikerült hazahozatni a Donnál elesett nevelt fiának a holtestét. 1954-ben váltunk el. Kikötöttem, hogy a lányunk a nyarat a szüleimmel a löverben töltse és a nagy ünnepeken is itt legyen. A volt feleségem ezt a megállapodást betartotta. Amikor a gyerekek kamaszkori problémái voltak, sikerült elhelyeznem a debreceni kollégiumban. Amerikába ment férjhez. A férje is magyar, sőt Dávidházy, a nagybátyám fia. Fokozott biztonsági kockázatot jelentett, hogy magyar lány a felesége, mert esküvőjük idején a Boeing haditechnikai részlegénél dolgozott. Két leányunokám van, akik az apjuk révén továbbviszik a Dávidházy nevet.

9. kép: Otthonában, az interjú készítésekor (2006 március)

465 *Úgy látom, a baráti-társadalmi kör, amiben mozgott, nem sokat változott.*

Nem. A feleségeket is ebből a körből választottam. Toto gyerekkori löveri ismeretség, a Schwartz löverben találkoztunk annak idején. 1975-ben kötöttünk házasságot. Sajnos, korán meghalt. Harmadik feleségem, Adrienn a baráti körhöz tartozott (8. kép).

Befejezésül mondjon néhány szót köz- és magánéleti elfoglaltságairól.

A soproni református gyülekezetnek 1986 óta vagyok presbitere. Részt veszek a Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör munkájában, 2003-ig az alelnöki tisztséget is betöltöttem. A soproni helytörténetesek mellett a Sopronért Baráti Társaságnak is tagja vagyok. Egyébként időmet a löverben való tevékenység színesíti, szórakozásaim közé tartozik a hetenkénti bridzs és a Jóbarátok Teketársaságában 1970 óta folytatott pénteki tekeparti. Ahogy már említettem, az egykori soproni évfolyamtársakkal havonta együtt ebédelünk Budapesten. 4-5-6-an találkozunk egyszer-egyszer. Összesen 10-12-en élünk még. A leghíresebb közülünk az Új-Zélandon élő Paulay Tamás egyetemi tanár, a földrendgészbiztos építkezés egyik atyamestere. Ő egykori huszárhadnagy, a Russ család leszármazottja. A zalai Hertelendy Jóska felvett angol művésznevéen Kanadaszerte ismert és kedvelt bűvész.

Köszönöm a beszélgetést. (9. kép)

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

466 SOPRONI KÖNYVESPOLC

2006. LX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Katona Attila: Az elválasztott területek drámaiatlan drámaisága

Katona Attila: Az elválasztott területek drámaiatlan drámaisága
Tóth Imre: A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Sopron, 2006.

A rendszerváltás számtalan tekintetben látványos fordulatot hozott honi történetírásunkban. Mód és lehetőség teremtődött a huszadik századi modern magyar történelem újragondolására. Természetesen dőreség azt hinni, hogy ez a folyamat befejeződött volna. A „levéltárosok forradalma” elsősorban az 1943 utáni történeti tényanyagot rendezte újjá. A második világháború előtti históriánk inkább kontextusaiban, diskurzusaiban, nyelvében, értékrendjében változott meg.

A rendszerváltással a történeti gondolkodás középpontjába került a 20. század hazai folyamatait determináló és a nemzeti identitást alapjaiban formáló Trianon-komplexus, amelynek szerves tartozékát, következményét jelentette a revízió virulens gondolata. Az elmúlt másfél évtizedben a történelmietlen, előítéletekre építő és azokat generáló nosztalgikus művek éppúgy a közgondolkodás részévé váltak, mint a tárgyyszerűbb tudományos elemzések. A revízió ügye mindenesetre a tabuk birodalmából a tudományos elemzések boncasztalára került. Nemcsak a vezető politikusok revíziós gondolatait, elképzeléseit ismerhettük meg, valamint a diplomaták e téren végzett munkáját, eredményét és eredménytelenségét, hanem magát a döntéshozatali mechanizmusokat is. A történészek mára már különbséget tesznek a revízió és irredentizmus között is, bár a két áramlat világos szétválasztása elvi síkon egyszerűbbnek tűnik, mint a napi események forgatagában.

A húszas-harmincas években a magyar revíziós törekvések zászlóshajójának az erdélyi kérdés számított, s a prioritások sorrendjében az utolsó helyre szorult – részben a mérete, részben más